

Нобелівською премією з економіки в 2010 році вп'яте нагороджено одночасно трьох науковців. Комітет відзначив американців Пітера Даймонда (Peter Diamond) з Массачусетського технологічного інституту, Дейла Мортенсена (Dale Mortensen) з Північно-Західного університету, англійця Крістофера Піссаріди (Christopher Pissarides) з Лондонської школи економіки «за їхній аналіз ринків з труднощами пошуку». Дослідження нобеліантів стали як ніколи актуальними через сучасні проблеми «соціальних держав», виявлені кризою 2007–2009 рр. І справді, без їхніх праць обговорення безробіття було б надто поверховим.

Серед трійки лауреатів особливо вирізняється науковим доробком професор економіки П. Даймонд. Зокрема, широкого резонансу набули спільні з англійським економістом Дж. Міррлісом¹ праці з питань оптимального товарного оподаткування. Ці дослідження вони почали ще в середині 60-х рр. ХХ ст. Тоді ж узялись і за вивчення загальної економічної моделі, в якій держава не могла використати паушальні трансфери², оскільки ті вимагають інформації, якої бракує.

Вчені висловили припущення, що держава може використовувати єдиний паушальний податок або, що більш обґрунтовано, субсидії. Вони провели аналіз оптимального податку на товари, який дав змогу отри-

мати умови першого порядку, дослідити його різні інтерпретації та наслідки, проте це були умови необхідності, але не достатності. Тоді було використано спеціальну модель з асиметричною інформацією і продемонстровано, що розв'язок рівняння насправді дає оптимум: знайшли і необхідні, і достатні умови [1]. Розрахунки, проведені за допомогою цієї моделі різними економістами, показують примітні результати в контексті оптимального товарного і прибуткового оподаткування, а саме:

1. Держава не повинна накладати жодних деформаційних податків на бізнес. Усього, що вона отримає, накладаючи на виробників такий податок, можна досягти швидше, оподатковуючи безпосередньо споживачів, що втримало б економіку на кривій виробничих можливостей.

2. Граничні ставки оподаткування мають тенденцію до безперервного зниження по мірі зростання шкали доходів.

3. Оптимально в державі має бути деяке позитивне безробіття.

4. Доцільна гранична податкова ставка для найбільш високооплачуваної особи (якщо вона своїм талантом і працею забезпечує багато робочих місць) дорівнювала б нулю.

---

¹ Дж. Міррліс 1996 р. був нагороджений Нобелівською премією за фундаментальний внесок у розвиток економічної теорії стимулів за умов асиметричної інформації.

² Паушальні трансфери (податки) — спеціальні трансфери (податкові вилучення), виплачені кожному отримувачеві або вилучені в кожного платника податків незалежно від рівня доходу у вигляді однакової для всіх фіксованої суми. Вважаються ефективним фіскальним інструментом, оскільки не впливають на рішення індивіда про кількість праці, пропонованої на ринку.

П. Даймонд³ має інші цікаві результати досліджень, у тому числі проведених спільно з іншими нобеліантами. Не даремно ж його впродовж багатьох років уважали реальним претендентом на Нобелівську премію.

Учому полягає суть доробку цьогорічних володарів престижної міжнародної нагороди? Детальне пояснення на сайті Нобелівського комітету стверджує, що дослідження всіх трьох лауреатів допомагають відповісти на питання «чому багато людей залишаються безробітними при тому, що на ринку є багато вакансій», «як економічна політика може вплинути на безробіття». «Відповідно до класичного бачення ринку, продавці і покупці знаходять одні одних миттєво і мають повну інформацію про ціни на всі товари і послуги... Але це не те, що зараз насправді відбувається у світі», — відмічено у прес-релізі Нобелівського комітету [2]. Реально роботодавці і потенційні працівники, покупці і продавці нерухомості зазвичай довго шукають одні одних. Через обмеженість часу, інформації вони часто змушені погоджуватись на гірші варіанти цін чи зарплат, ніж може запропонувати ринок. Як наслідок, зарплати і ціни на ринку праці сильно варіюють через проблеми пошуку.

³ Пітер Даймонд народився 29 квітня 1940 р. у м. Нью-Йорк. У 1960 р. захистив диплом бакалавра математики Єльського університету. Через три роки захистив докторську дисертацію з економіки в Масачусетському технологічному інституті. У 1970 р. був призначений професором, у 1985–1986 рр. — деканом економічного факультету цього інституту. Дослідження П. Даймонда включають праці з боргових зобов'язань уряду, нагромадження капіталу, ринків капіталу, розподілу ризиків, оптимального оподаткування, пошуку й узгодження на ринках праці і соціального страхування. У 1991 р. був обраний президентом Міжнародного економетричного товариства. Член Національної академії наук США, Американської академії мистецтв і наук.

Цьогорічні нобелівські лауреати приблизно одночасно займалися проблемою на стику мікро- і макроекономіки — рівновагою на ринках, де так значуща «вартість пошуку». Проте, першим до проблеми безробіття в 1971 р. підійшов П. Даймонд, спробувавши врахувати факт, що у всіх випадках ринкової взаємодії для економічного агента важливі не лише умови угоди, але й ресурси, які він витрачає на пошук альтернативи. Аналізуючи розрахунки, проведені за допомогою своєї моделі, він зрозумів, що навіть малі витрати на пошук можуть сильно змінити поведінку ринків товарів і ринків праці. Його стаття «Модель ціни регулювання» [3] мала в подальшому дуже великий резонанс, яскраво продемонструвавши відсутність усталеності теорії конкурентної рівноваги. Вчений допустив, що, як і в стандартній теорії, фірми визначають конкурентні ціни, але при цьому існує якийсь епсилон⁴ у вигляді витрат, скажімо, на відвідання будь-якого іншого магазину. Тоді фірма, що визначає ціни з надбавкою епсилон/2, не матиме цих утрат. І таким чином, їй буде вигідно підвищити ціни, що їх компенсують. І так само підвищення цін буде вигідне решті фірм. Але вони не зупиняться на цьому, кожна буде знову і знову вигідно для себе збільшувати ціни, аж поки вони не стануть монопольними. Як видно, і незначні витрати пошуку швидко перетворюють навіть ринок з багатьма фірмами-продавцями на ринок із монопольними цінами.

Так учений довів, що навіть на ринках з великою кількістю продавців труднощі пошуку призводять до утвердження монопольних цін, вищих за ціни «чистих» конкурентних ринків, де немає витрат на пошук. І справді, якщо на ринку очі розбіга-

⁴ Назва «епсилон» (грец. ϵ ψιλόν) — 5-а буква грецького алфавіту. У математичному аналізі — позитивне скільки-небудь мале матеріальне число.

Пітер Даймонд

Дейл Мортенсен

Крістофер Антоніо Піссарідіс

ються від можливостей вибору, зростає ризик натрапити на недобросовісного продавця, і людина обере супермаркет замість торгових кіосків, віднесе гроші до великого системного банку замість малих. У результаті цього покупці та продавці орієнтуватимуться на високі монопольні ціни замість «справедливіших» ринкових. Найдивніше, що заміна низьких ринкових цін монопольними ніяк не залежить від розміру витрат на пошук. Відтак невеликі незручності можуть призвести до суттєвих націнок.

У такий спосіб зафіксовано «парадокс Даймонда»: в умовах обмеженого часу і ресурсів найкращим вибором стає ціна монополіста. Ця ідея може частково пояснити ринковий успіх великих ритейлерів за наявності альтернативних немережевих магазинів з нижчими цінами на ті ж товари — «вартість пошуку» для перших мінімальна.

У свою чергу, Д. Мортенсен і К. Піссарідіс продовжили логіку П. Даймонда, вивчаючи ефекти труднощів пошуку на ринку праці, де класичні моделі теж діяли слабо. Їхні ідеї вилились у модель DMP⁵, яка пояснює, як «вартість пошуку» для робото-

давців і претендентів приводить до парадоксальної наявності одночасно безробітних і вільних місць, які їх абсолютно задовольнять (попередні моделі передбачали постійну ефективність пошуків, рівну «вартість пошуку» для всіх претендентів). Роботодавці та претенденти на вакансії не можуть відразу знайти одні одних через обмежену інформацію про реальну зарплату і високу плинність вакансій. Оскільки для пошуку потрібні додаткові час і ресурси, виникають економічні «сили тертя», які гальмують процес працевлаштування. Люди надовго залишаються безробітними, і високі соціальні виплати в розвинутих країнах сприяють цьому. Вже з 90-х рр. ХХ ст. ця модель стала базовою для всіх праць у кадровій галузі. Її також використовують, аналізуючи пошук споживачем благ на ринку в умовах невизначеності щодо цін і якості.

Заради справедливості слід відмітити, що з впровадження усього повоєнного періоду економісти приділяли велику увагу аналізу ринків, де інформація про можливість укладання угод неповна. Стверджували, що в подібних умовах раціональна стратегія поведінки індивідуальних учасників ринку полягатиме в тому, щоб спрямувати певні зусилля на ринковий пошук для покращення

⁵ Модель DMP (аббревіатура від прізвищ її розробників — Diamond, Mortensen, Pissarides) використовують у світі для вивчення безробіття і соціальної політики.

поінформованості про доступні альтернативи. Зокрема, на ринку праці окремі робітники, як правило, не мають повної інформації про наявність робочих місць, тоді як індивідуальні роботодавці не володіють вичерпними відомостями про наявність робочої сили. Прихильники теорії пошуку доводять, що в умовах недосконалої поінформованості як для робітника, так і для роботодавця доцільно збирати різного роду інформацію чи проводити пошук. Очевидно, що в процесі такого пошуку виникають як витрати, так і вигоди. Тож указана теорія пропонує методи, за допомогою яких раціональний індивід досягає рівноваги, розробляючи оптимальну стратегію пошуку.

Взагалі, теорія пошуку надзвичайно багата на теоретичні завбачення, через що породила велику кількість емпіричних досліджень, пов'язаних з їхньою перевіркою. У цьому контексті цікаві опрацювання проблеми звільнень за власним бажанням, пошуку нової роботи без відмови від поточної зайнятості належать Д. Мортенсенів⁶ [4].

Водночас завдяки дослідженням К. Піссарідіса⁷ [5] економісти усвідомили, що

⁶ Дейл Мортенсен народився 2 лютого 1939 р. у м. Ентерпрайз (штат Орегон, США). У 1961 р. в університеті Вілламета в Орегоні отримав ступінь бакалавра з економіки, а докторську дисертацію з економіки захистив у 1967 р. в університеті Карнегі-Меллон у Пітсбурзі. З 1965 р. працює у Північно-Західному університеті в Іванстоуні (зараз на посаді професора економіки). Член Міжнародного економетричного товариства, Європейської економічної асоціації, Американських економічної асоціації та академії мистецтв і наук.

Д. Мортенсен став піонером у теорії пошуку роботи і зниження безробіття, розширив її дослідженнями плинності робочої сили, студіями особистих відносин і перерозподілу праці. Серед його інтересів — проблема ставлення до заощаджень і боргу представників різних поколінь, її вплив на розподіл фінансових потоків, у тому числі транснаціональних.

⁷ Крістофер Антоніо Піссарідіс народився 1948 р. у м. Нікосія (Кіпр). У 1970 р. захистив диплом бакалавра економіки, а в 1971 р. — диплом магістра економіки в університеті Ессекса (Великобританія).

проблема визначення індивідуальним економічним суб'єктом оптимальної тривалості пошуку — це по суті один з аспектів теорії інвестицій. Однак формальні моделі процесу пошуку почали появлятися тільки після того, як достатнього розвитку набула теорія людського капіталу і теорія вибору в умовах невизначеності.

Оскільки індивідуальні агенти економіки також зазнають певної невизначеності стосовно своїх смаків і можливостей, то і для такої ситуації П. Даймонд, Д. Мортенсен і К. Піссарідіс запропонували оригінальні новації. Зокрема, для П. Даймонда було зрозумілим, що стимули породжують бажаний рівень зусиль, але ж, на його думку, інколи агента варто зробити байдужим стосовно двох або більше альтернатив і підштовхнути до вибору тільки одного варіанта. У моделі відносного виходу на пенсію, яку досліджували П. Даймонд і Дж. Міррліс [6], на оптимальну пенсійну систему в основному вказує те, що агентові, який ризикує зазнати випадкової непрацездатності, стає байдужою дата виходу на пенсію, хоча правильно вибрати все ж одну конкретну дату. Внесення додаткового логічного обґрунтування в оптимальну схему може спонукати агента до вибору правильної дати виходу на пенсію.

У наступних дослідженнях П. Даймонд довів, що наявність системи соціального

1973 р. підготував і успішно захистив дисертацію в Лондонській школі економіки, здобувши ступінь доктора економіки. Тут з 1986 р. працює професором економіки.

К. Піссарідіс — фахівець із проблем безробіття, теорії та політики ринку праці. В останній час приділяє значну увагу проблемам економічного зростання і структурних змін. Автор книжки «Теорія рівноваги безробіття» (1990), що стала еталоном в економіці безробіття, редактор авторитетних наукових журналів. Був віце-президентом, а зараз обраний президентом Європейської економічної асоціації, член Британської академії наук, Міжнародного економетричного товариства.

забезпечення залежно від передбачених нею умов виплати пенсій може стати стимулом для ранішого виходу на пенсію [7]. У цьому сенсі можна вважати, що система соціального забезпечення сприяє зростанню заощаджень, хоча такий вплив може повністю чи навіть з надлишком перекрити та обставина, що наявність пенсії скорочує потребу в особистому накопиченні коштів на старість. А вивчення зв'язку між спадщиною, багатством і відносним доходом дозволило П. Даймондові зробити висновок, що статки покоління після досягнення піку у віці 60–65 років мають тенденцію знижуватись.

Застосування теоретичних висновків П. Даймонда, Д. Мортенсена, К. Піссарідіса, в останні роки зосереджених на проблемах соціальної держави і пенсійних систем, дозволило більшості урядів у 90-х рр. ХХ ст. відійти від постійного підвищення мінімальних зар-

плат: модель DMP демонструє, що часто воно дає негативний ефект.

1. *Diamond P.A., Mirrlees J.A.* Optimal taxation and public production I and II // *American Economic Review*. – 1971. – March. – P. 8–27; 1971. – June. – P. 261–278.
2. Веб-сайт: http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2010/press
3. *Diamond P.A.* A model of price adjustment // *Journal of Economic Theory*. – 1971. – 3. – P. 156–168.
4. *Mortensen D.T.* Job search and labor market analysis // O. Ashenfelter, R. Layard (eds). *Handbook of Labor Economics*. Edition 1. – Amsterdam: North-Holland, 1987. – Vol. 2. – Chapter 15. – P. 849–919.
5. *Pissarides C.* Job search and the functioning of labor markets // D. Carline, C. Pissarides, W. Siebert, P. Sloane (eds). *Labor Economics*. – London: Longman, 1985. – P. 159–185.
6. *Diamond P.A., Mirrlees J.A.* A model of social insurance with retirement // *Journal of Public Economics*. – 1977. – 10. – P. 295–336.
7. *Diamond P.A., Hausman J.A.* Individual Retirement and Savings Behavior // *Journal of Public Economics*. – 1985. – 23.